

Kérészállam – Egy fogalom lehetséges megközelítései¹

„Görögország felé megint csak a Baba Rotunda-hágón vezetett a legrövidebb út. Éjnek évadján a lenyugvó hold csöndjében érkeztem a tetőre, sítalpaím ezüst szalagja most is ott kanyargott tisztásokon át a Kolinda-erdő bűvópatakjai felé. Utoljára még átjárt egy kis jóleső meleg; azért mégsem tűnök el erről a tájról nyomtalanul.” (Bodor Ádám: *Sinistra körzet*)

Az a körülmény, hogy az I. világháború végén és azt követően a letűnő multi-etnikus birodalmak romjain rövid életű államalakulatok sora alakult ki Közép- és Kelet-Európában, semmiképpen nem újdonság a történettudomány, sőt a tágabb értelemben vett társadalomtudomány számára sem. Ezeknek a rövid életű, bizonytalan kiterjedésű államalakulatoknak sokszor hatalmas, akár nemzetközi irodalma van, és számos esetben élénken szerepelnek a köztudatban vagy a populáris kultúrában: gondoljunk itt csak D’Annunzio fiumei államára² vagy a Lajtabánság ügyére,³ mások pedig teljesen elfeledett epizódokká váltak, mint például a Hucul Köztársaság.⁴ A korábbi taxonómiai kísérletek általában ezen államalakulatok politológiai (*quasi states*, *de facto states*),⁵ jogi (*unrecognized states*,⁶ *separatist states*⁷), földrajzi (*microstates*), szociológiai (*pseudo* vagy *informal states*⁸) sajátosságaira helyezték a hangsúlyt, és ezeken keresztül próbálták megragadni ezen államalakulatok lényegét – több esetben az újabb, posztszovjet, elsősorban

¹ A tanulmány az MTA-Lendület Trianon 100 Kutatócsoport keretében született.

² Erről lásd Ordasi Ágnes tanulmányát kötetünk 285. oldalán.

³ Erről lásd Révész Tamás és Murber Ibolya tanulmányát kötetünk 263. és 227. oldalán.

⁴ Erről lásd Fedinec Csilla és Szakál Imre tanulmányát kötetünk 201. oldalán.

⁵ Ebben a tekintetben az egyik klasszikus: Robert H. Jackson: *Quasi-States: Sovereignty, International Relations and the Third World*. Cambridge, Cambridge University Press, 1990. A *de facto states* kifejezés alkalmazásáról: Emil Aslan Souleimanov: Terminology. London, Routledge, 2019; Tomáš Hoch: De Facto Statehood: Overview of the Research. In Tomáš Hoch – Vincenc Kopeček (szerk.): *De Facto States in Eurasia*. London, Routledge, 2019. 11–15, 16–26.

⁶ Nina Caspersen: *Unrecognized States. The Struggle for Sovereignty in the Modern International System*. Cambridge–Malden, Polity, 2012.

⁷ Dov Lynch: *Engaging Eurasia’s Separatist States. Unresolved Conflicts and De Facto States*. Washington, United States Institute of Peace, 2004.

⁸ Vladimir Kolossov – John O’Loughlin: Pseudo-States as Harbingers of a New Geopolitics: The Example of the Trans-Dniester Moldovan Republic. In David Newman (szerk.): *Boundaries, Territory and Post-modernity*. London, Routledge, 1999. 151–176.

kaukázusi vagy transznisztriai példákat felhasználva. Más megfogalmazásokkal (*incomplete states*, *para-states*) együtt ezt a sokféle elnevezést a nemzetközi kapcsolatokkal foglalkozó szakirodalom számtalanszor szinonimaként használja, meglehetősen nehéz téve a fogalmi tisztázást. Ráadásul ezen kutatások történettudományi kontextusba helyezése nem, vagy csak féloldalasan történt meg.⁹ Ezeket a nemzetközi előzményeket felhasználva (illetve figyelmen kívül hagyva) a magyar nyelvű nyilvánosságban is történtek kísérletek a jelenség alapos bemutatására: először népszerűsítő folyóiratokban, internetes oldalakon, majd a tudományosság igényével.¹⁰ Mihályi Péter közgazdász, a BCE egyetemi tanára 2019-es dolgozatában „miniállamnak”, illetve „kérészéletű bábállamnak” nevezi az így létrejött államalakulatokat. Az első fogalom a területi kiterjedésre koncentrál, ami annyiban félrevezető lehet, hogy ezek sokszor nagyobb alapterületen jöttek létre, mint a már létező európai vagy tengerentúli államok. A „bábállam” kifejezés pedig valamely külső szereplő protektorátusát feltételezi, ami egyes esetekben igaz is volt, de korántsem mindegyikben. Mihályi az autonóm Ruszka-Krajnát is ilyen államnak veszi, holott az csak a Magyar Népköztársaság keretein belül létrejött autonóm terület volt, két fiúmei állammal számol, illetve ideveszi a nagyon alulkutatott Zsil-völgyi köztársaságot,¹¹ valamint a valószínűleg félreértésen alapuló Wilsonovót (azaz Pozsonyt – annak új, de csak átmenetileg használt csehszlovák megnevezésével), így nála a történelmi Magyarország területén létrejövő államalakulatok száma 15-re rúg. A jelen írás címében is bevezetett „kérészállam” kifejezés elsősorban a létrejött államalakulatok időbeliségére koncentrál, nem firtatva nemzetközi elismertségüket, jogi állásukat vagy földrajzi kiterjedésüket. A fogalmat használta már az észak-amerikai ruszin tanulmányok doyenje, Paul Robert Magocsi is egy, a Kárpátok északkeleti oldalán létrejött „Lemkó Köztársaság” témáját tárgyaló tanulmányában, *ephemeral states* formában.¹² De tulajdonképpen mely alakulásokat tekinthetünk kérszállamnak? Esetünkben az alábbi kritériumrendszer tűnik használhatónak:

⁹ A kivételek egyike: Angela Ilić et al. (szerk.): *Blick ins Ungewisse. Visionen und Utopien im Donau-Karpaten-Raum. 1917 und danach*. Regensburg, Verlag Friedrich Pustet, 2019. (Veröffentlichungen des Instituts für deutsche Kultur und Geschichte Südosteuropa an der Ludwig-Maximilians-Universität München, 138.) Elsősorban Ljubinka Toševa Karpowicz, Nataliya Nechayeva-Yuriychuk, Tullio Vorano és Bárdi Nándor – Zahorán Csaba tanulmányai.

¹⁰ Balogh Gábor: Sosemvolt államok a Kárpát-medencében. *Nagy Magyarország*, (2009), 2. 38–39. (A szerző nagyrészt a Wikipédia tematikus szócikkeit dolgozta bele írásába.) És: Magyarország feldarabolja önmagát. *Pangea*, 2014. június 4. Valamint: Mihályi Péter: Miként lett „bukott állam” Magyarország és ki volt a felelős érte? *Köz-Gazdaság online*, (2019), 1. 297–302.

¹¹ Lásd: Szász Zoltán (szerk.): *Erdély története III. 1830-tól napjainkig*. Budapest, Akadémiai, 1986. 1722.

¹² Paul Robert Magocsi: The Ukrainian Question between Poland and Czechoslovakia: The Lemko Rusyn republic (1918–1920) and Political Thought in Western Rus'-Ukraine. *Nationalities Papers*, 21. (1993), 2. 95–105.

1. Helyi lakosok és/vagy kívülről érkező aktivisták egy csoportja korlátozott vagy teljes körű szuverenitásra vonatkozó terveket fogalmaz meg egy település vagy egy régió jövőjével kapcsolatban, és ezeket nyilvánossá is teszi.
2. Bár az állam terve támaszkodik, illetve támaszkodhat valamiféle közös identitásra, közös élményre, az állami alakulat ebben a formájában korábban nem létezett.
3. Sor kerül az állam kikiáltására (vagy legalábbis tervbe vették azt).
4. Az így létrejött állam részlegesen vagy egészében rendelkezik az államalakulás attribútumaival és szimbólumaival (himnusz, zászló, jogi alapokmányok, bíraskodás, adók beszédese, fegyveres erők létrehozása stb.).
5. Az állam nemzetközi elismertsége nem létező vagy hiányos.
6. Az állam legfeljebb két éven át áll fenn.¹³

Fontos leszögezni, hogy ezen feltételeknek nem kell mind teljesülniük, hogy kérészállamról beszélhessünk: a hat kritérium inkább lépcsőfok, egy mélyülő államalkotási processzus jelzésére szolgál. Látni fogjuk, hogy vannak olyan kezdeményezések, amelyek alig léptek túl az 1–2. ponton.

Egy ilyen eseménysor szorosan kötődik a „bukott állam” vagy az állami bukás (*failed state/state failure*) problematikájához, aminek a közelmúltban hatalmas irodalma lett, és már mások is összekötötték az I. világháború végi állami összeomlásokkal, jóllehet részben más fókusszal.¹⁴ Az mindenesetre látható, hogy két kivétellel (a Kun Köztársaság, amely inkább tekinthető a helyi elit ellenforradalmi kísérletének, mint valódi államalapításnak,¹⁵ illetve a Magyarországi Tanácsköztársaság, amelyet eleve átmenetiként képzeltek el létrehozói¹⁶) a létrejövő kérészállamok a felbomló Magyar Királyság peremterületein keletkeztek, olyan helyeken, ahol elsőként gyengült meg a magyar állam hatalma, és az így létrejövő hatalmi vákuumot töltötték ki jól-rosszul az államalapítók. A győztes országokban ilyesmire alig került sor: már ha eltekintünk a limericki szovjet regényes, ámde szélesebb társadalmi és politikai kontextusba helyezhető történetétől.¹⁷ A másik fontos kiemelő szempont, amely ezen államalakulatok ideológiai hajtóerejét adta, az a wilsoni önrendelkezés ígérete, amely addig elképzelhetetlennek tűnő államalakulatoknak és új identitásoknak adott lendületet.

A történeti Magyarország területén létrejövő háború utáni kérészállamok korántsem számítottak elszigetelt jelenségnek. A világháború végén számos régióban

¹³ Caspersen (2012): i. m. 6–7. Legalább két évben adja meg egy el nem ismert állam élettartamát, elhatárolva így azt más, rövidebb életű állami kezdeményektől.

¹⁴ A. J. Christopher: State Failure in the Twentieth Century. *Geographica Slovenica*, 34. (2001), 1. 49–63.

¹⁵ Erről lásd Végső István tanulmányát kötetünk 370. oldalán.

¹⁶ Erről lásd Vörös Boldizsár tanulmányát kötetünk 388. oldalán.

¹⁷ A történet klasszikusa: Liam Cahill: *The Forgotten Revolution. The Limerick Soviet 1919*. Cork, Orla Kelly Publishing, 2019.

alakultak ilyen vagy ehhez hasonló, rövid ideig fennálló, senki által el nem ismert vagy speciális különállást élvező államalakulatok. Utóbbiak esetében gondoljunk a Memel- vagy a Saar-vidék, illetve Danzig Szabad Város példájára, ahol a területi különállást maga a békeszerződések rendszere, illetve az azt irányító nagyhatalmak hozták létre. A balti államok megalakulása, amelyek közül Észtország és Lettország semmiféle önálló állami múlttal nem rendelkezett, szintén bírt a kérészállami lét bizonyos attribútumaival, ám a kulturális nemzet 19. században kidolgozott, meglepően stabilnak tűnő fogalma és az idő igazolta ezen államok létjogosultságát. Igaz, Oroszország katonai vereségét követően a térség majdnem minden államában volt kísérlet arra, hogy német hercegek trónra ültetésével német kliensállamok sorát alakítsák ki – így merült fel a finn és a litván királyság vagy valamiféle balti hercegség elképzelése (illetve elődjéé, a Kurföldi és Zemgalei Hercegségé), nagyrészt a balti németekre alapozva. József nádor unokája, Habsburg Vilmos főherceg pedig Ukrajna trónját célozta meg, és az ukrán nemzeti célokkal olyannyira azonosult, hogy a II. világháború után az NKVD elhurcolta Bécsből, és szovjet börtönben halt meg.¹⁸ Németország világháborús veresége és a helyi közvélemény elutasító magatartása miatt azonban ezek az államkezdemények is nagyon rövid életűnek bizonyultak. Létezett egy sor olyan állam, amely a cári birodalom romjain jött létre, és környékükön 1989–1991 után ismét felbukkant az önálló államszervezés ideája. Ilyen volt a kaukázusi köztársaságok sora, a fehérek és vörösök által szervezett átmeneti államok vagy a Belorusz Népköztársaság (1918. március 25. – 1919), amelynek ma is emigrációban ténykedő Radája e sorok írásakor a világ leghosszabb ideje emigrációban lévő kormányzata, amely szemben áll a jelenlegi Belorusz politikai rendszerével is.¹⁹ A Magyar Tanácsköztársaság mintájára kérdéses, hogy minek tartsuk a Brémai (1919. január 10. – február 4.) vagy a Bajor Tanácsköztársaságot (1919. április 7. – május 3.), ha ugyanakkor a Szlovák Tanácsköztársaságot beillesztettük egy ilyen sémába.²⁰ Nem egyszerűen csak az államrend zavaráról vagy a háború utáni felfordulásról van szó? A hasonló, társadalmi forradalmat (is) célul tűző államkezdemények (így például az Isztriai-félszigeten létrejött albonai köztársaság vagy az írországi Limerick ügye) gyanúsán nagy száma lehetővé kellene hogy tegyen egy nemcsak wilsonista-regionalista vagy államközpontú olvasatot, hanem egy munkásmozgalom-történetit is. Bár a kettő kétségtől nem független egymástól.²¹

¹⁸ Életről lásd: Timothy Snyder: *A vörös herceg. Egy Habsburg főherceg titkos életei*. Budapest, Park, 2015.

¹⁹ A Rada honlapja: www.radabnr.org

²⁰ Utóbbi történetének klasszikusa „pszeudo szovjetköztársaságnak” nevezi a bajor államkísérletet, elsősorban kaotikussága miatt: Allan Mitchell: *Revolution in Bavaria, 1918–1919. The Eisner Regime and the Soviet Republic*. Princeton, Princeton University Press, 1965. 304–331.

²¹ Vö.: Tullio Vorano: Die „Republik von Labin” von 1921. Utopie einer Arbeiterbewegung. In Angela Ilić et al. (szerk.): *Blick ins Ungeordnete. Visionen und Utopien im Donau-Karpaten-Raum. 1917 und danach*. Regensburg, Verlag Friedrich Pustet, 2019. 51–72. A lenini és wilsoni koncepció

Az 1918 és 1921 közötti időszakban legalább 10 olyan államalakulat jött létre a hajdani történelmi Magyarország területén, amelyek néhány napos, néhány hetes, máskor hosszabb, akár évekig tartó fennállás után szűntek meg. Volt, amelyik csendben kimúlt, és volt, amelyik halálos áldozatokat és hosszan tartó sebeket, valamint illúziókat hagyott maga után. Némelyik csak értelmiségiek vagy néhány kalandor elméjében létezett inkább, és akadt, amelyikért több ország is vetélkedett. Olyan államok voltak ezek, amelyek korábban nem léteztek, és nem is maradtak fent – létük mára a világháborút követő káosz jelképévé lett. Egyes esetekben még más államok is elismerték őket – főleg azok, amelyeknek érdekében állt az adott terület különállása. Így például a frissen létrejött Szovjet-Oroszország hivatalosan is elismerte a költő D’Annunzio fiumei államát. Fontos azonban, hogy vizsgálatukkal kapcsolatban ne engedjünk a történelmi determinizmusnak: ezek az államok nagyon sok esetben nem azért nem maradtak fenn, mert területi anomáliák voltak, vagy mert soha nem létezett vagy legalábbis vitatható és vitatott területi egységekre, identitásokra hivatkoztak, hanem azért, mert tervük kidolgozatlan volt, vagy a tervüket alkotó eszmei maggal voltak problémák, esetleg külső beavatkozás miatt buktak el. Tehát az a tény, hogy Lettország ma létezik, Szlovák Népköztársaság pedig nem, csak annyit jelent, hogy az egyiknek van némi konzekvenciája a jelenben, a másik pedig történeti érdekességgé vált: indulásukkor azonban nagyon sokban hasonlítottak egymásra.²² És az utóbbi kudarcát alapvetően nem az okozta, hogy ne lettek volna olyan személyek nagy számban, akik kelet-szlovák dialektusban beszéltek szlovákul, csak éppen mindez kevés volt egy önálló „szlovák” identitás kialakítására, csak az erre szánt idő rövidnek, az ezt támogató intézményrendszer és értelmiségi háttország pedig gyengének bizonyult.

A történelmi Magyarország (egykori) területén 1918 és 1921 között megvalósult vagy tervezett államkezdemények a következő táblázatban foglalhatók össze:

1. táblázat: Kérészállamok, 1918–1921

Elnevezés	Időtartam	Helyszín, központ	Vezető(k)
Bánsági/Bánati Köztársaság	1918. október 31. – 1919. február 20.	Temesvár (ma: Timișoara, Románia)	Otto Roth/Róth Ottó, Bartha Albert
Hiénc Köztársaság/Heinzenland Köztársaság	1918. december 5.	Nagymarton (ma: Mattersburg, Ausztria)	Hans Suchard
Szepesi Köztársaság	1918. december (tervezett)	Késmárk (ma: Kežmarok, Szlovákia)	Hefty Gyula Andor és társai
Kelet-Szlovák (Szlovják) Népköztársaság	1918. december 11–29.	Kassa (ma: Košice, Szlovákia)	Dvortsák Győző/ Viktor Dvorčák

párhuzamosságairól lásd legutóbb Larry Wolff: *Woodrow Wilson and the Reimagining of Eastern Europe*. Stanford, Stanford University Press, 2020. 6–7., 66., 80.

²² Erről lásd Janek István tanulmányát kötetünk 167. oldalán.

Elnevezés	Időtartam	Helyszín, központ	Vezető(k)
Kun Köztársaság	1918. december 18. (?) – 1919. március 20. (?)	Kunszentmiklós	Förster Lajos, Baky Miklós (szervezők)
Hucul Köztársaság	1919. január 9. – június 11.	Kőrösmező és környéke (ma: Ясіня/Jaszinya, Ukrajna)	Sztepan Klocsurak
Kalotaszegi Köztársaság	1919. január (tervezett)	Bánffyhunyad (ma: Huedín, Románia)	Kós Károly és társai
Székely Köztársaság	1919. január 10. (tervezett)	Székelyudvarhely (ma: Odorheiu Secuiesc, Románia)	Paál Árpád
Magyarországi Tanácsköztársaság	1919. március 21. – augusztus 1.	Budapest	Garbai Sándor (a Forradalmi Kormányzótanács elnöke), Kun Béla (külügyi és hadügyi népbiztos)
Mura Köztársaság/Vendvidéki Köztársaság	1919. május 29. – június 5.	Muraszombat és környéke (ma: Murska Sobota, Szlovénia)	Tkálecz Vilmos
Szlovák Tanácsköztársaság	1919. június 16. – július 7.	Kikiáltás helyszíne: Eperjes (ma: Prešov, Szlovákia), központja: Kassa (ma: Košice, Szlovákia)	Antonín Janoušek
Carnarói Olasz Kormányosság	1919. szeptember 12. – 1920. december 24.	Fiume (ma: Rijeka, Horvátország)	Gabriele D'Annunzio
Baranya-Bajai Szerb–Magyar Köztársaság/Baranyai Szerb–Magyar Köztársaság	1921. augusztus 14–21.	Pécs és Baranya vármegye	Petar Dobrović/Dobrovits Péter és társai
Lajtabánság	1921. október 4. – november 3.	Meg nem szállt nyugat-magyarországi területek, Felsőőr (ma: Oberwart, Ausztria)	Prónay Pál

Forrás: a szerző szerkesztése

Vannak olyan államalakulatok, amelyek helye kérdéses ebben a felsorolásban. Egyfelől bizonyos szempontból a Magyarországi Tanácsköztársaság is ilyen, ideológiai alapokon teremtett kérészállamnak tekinthető. Ugyanakkor, hasonlóan a Károlyi-féle Magyar Népköztársasághoz, a tanácsköztársaság megörökölte a magyar állam korábbi infrastruktúráját, és radikális változtatásokkal bár, de tovább működtette azt. Jóllehet a Forradalmi Kormányzótanácsot nem ismerték el legitim kormánynak a párizsi békekonferencián, de nemzetközi politikai aktornak tekintették, amennyiben működtettek vele beszélő viszonyt, és a Tanácsköztársasággal jó néhány állam tartott fent diplomáciai kapcsolatot is. Szólnak súlyos érvek amellett is, hogy Erdély a gyulafehérvári gyűlés időszakában – legalábbis román

szempontból – autonóm formáció volt. Némelyik szociáldemokrata és román nemzeti párti politikus átmenetileg vagy akár hosszabb időre elképzelhetőnek tartott akár egy területi különállást is.²³ A tervezgetés abba a fázisba, ahova a Székely Köztársaságé,²⁴ bizonyosan eljutott, bár a kikiáltás ideája végül halva született. Tekintettel azonban arra, hogy ez nem egy önálló Erdélyi Köztársaságot jelentett volna, hanem Románia egyik, többé-kevésbé autonóm területét, végül nem vettük fel a táblázatba. Hasonló okokból nem szerepel sem „Ruszká-Krajna”, sem a „Tót Impérium” terve, sem Magyarország kantonizálásának Jászi-féle koncepciója. Ugyancsak nem szerepel a Csehszlovákián belüli, meg nem valósult szlovák vagy ruszin autonómiatervek tömkelege, mert ezek nem önálló államiságról szóltak, jóllehet voltak olyanok, akik ezt az autonómiát egy későbbi önálló államiság első lépésének szerették volna látni. Erősen kérdéses, hogy a Zsil-völgyi bányászok szocialista köztársasága túlment-e a hírlapi deklarációk szintjén. Ezek az elképzelések egy adott államon – jelesül: Magyarországon – belül vázoltak fel valamiféle területi alapú önrendelkezést, nem pedig teljes állami szuverenitásra törekedtek. Az aradi vagy a szegedi ellenkormány sem tekinthető ilyen kérészállami kezdeménynek, hiszen testületei állami szuverenitást nem gyakoroltak, más nagyhatalom által megszállt területen működtek, és nem valamiféle regionális különállásra törekedtek, hanem a magyar állam egészét kívánták képviselni. Ugyanakkor lehet érvelni az egyes, fent említett területi szerveződések esetén amellest, hogy az állam létrehozásáról vallott nézetek nem csak egy egyvektorú gondolkodás eredményei lehetnek. Az 1918–1919-ben drasztikusan kitágult világ és annak új eszméi lehetővé tették más, nagyon rugalmas elképzeléseket is egy terület szuverenitásáról, egy csoport önigazgatásáról, amelynek fokozatai nem feltétlenül helyezhetők el egy teljes szuverenitás felé tartó folyamatban – mert lehet, hogy eleve nem ez volt a cél. Az állam új és nagyon rugalmas értelmezése tehát akár Ruszka Krajna esetében is lehetővé tehet ilyen államtudományi vizsgálódást – most azonban maradjunk egy szigorúbb és hagyományosabb államértelmezésnél.

A kérészállamok vizsgálata nem öncélú: természetesen vonzó az anekdotikus részletek a kocsmák hátsó szobáiban kiosztott miniszteri posztokról vagy a fumei polgároknak tartott hatórák beszédekről. A zavaros átmeneti viszonyok államkezdeményeinek vizsgálata azonban sokkal fontosabb kérdések megválaszolására is alkalmasnak tűnhet. Egyrészt választ adhat arra a kérdésre, hogy tulajdonképpen mi is egy állam. Milyen elképzeléseik és milyen motivációik voltak az ilyen államalakulatokat kikiáltó embereknek? Mit gondoltak önrendelkezésről, az állam szerepéről?

A létrejött kérészállamokat többféleképpen osztályozhatjuk. Létrejöttük szempontjából lehetnek:

²³ A gyulafehérvári gyűlés eszmetörténetéről lásd újabban: Miskolczy Ambrus: *Román nemzetgyűlés Gyulafehérvárott – 1918. december 1.* Budapest, Magyar Szemle, 2019.

²⁴ Erről lásd Zahorán Csaba tanulmányát kötetünk 115. oldalán.

- a) létező vagy kitalált etnikai csoportok (például a szepesi németek, hiéncék, keleti szlovákok, huculok stb.) önkifejezési kísérletei a wilsonizmus szellemében;
- b) helyi szervezkedések egy nagyhatalom vagy szomszédos állam támogatásával;
- c) ideológiai zárványok, amelyek híján voltak mindenféle regionális alapnak;
- d) egyszerű kalandorakciók, amelyek az összeomlás káoszának köszönhetőek létüket.

Ezek a kategóriák természetesen nem mindig választhatók el élesen. Minek tartjuk például Prónay Pál Lajtabánságát? Egyszerű kalandorakciónak, ideológiai zárványnak vagy állami manipulációnak?

Létüket megközelíthetjük a finalitás felől is, eszerint vagy

- a) katonai erővel levertek őket (ilyen volt a fiumei kísérlet vagy a Mura Köztársaság²⁵);
- b) egy másik állam részei lettek;
- c) hosszabb ideig fennmaradtak, megőrizve valamiféle különállást;
- d) létre sem jött, csupán a tervezés szintjén maradt kezdeményezések (például a Kalotaszegi Köztársaság).

Ezeket az államokat meg lehet különböztetni azon az alapon is, hogy helyi szervezők, „játékmesterek” fejében születtek-e meg, vagy hozták-e létre őket (például a Szepesi Köztársaság vagy a Szlovák Népköztársaság esetében²⁶), vagy kívülről érkezett aktivisták mozgósították a helyi lakosság egy részét, esetleg erőszakolták rá akarataikat a helyiekre (Fiume, Lajtabánság). Az utóbbi két példa jól szemlélteti a korabeli események összefonódását, az egymástól való tanulást (vagy legalábbis inspirálódást): Bethlen István egy 1921-es minisztertanácsi ülésen D’Annunzio fiumei szabadállamát is megemléltette, miközben azt latolgatta, hogyan lehetne megtartani az Ausztriának ítélt Nyugat-Magyarország egy részét.²⁷ Önmagában beszédes, hogy ezen államalakulatok többsége „köztársaságként” definiálta magát, nem pedig királyságot vagy egyéb államformát tűzött ki célként. Ez alól csak a Lajtabánság és a Carnarói Olasz Kormányzóság kivétel. A folyamat természetesen elválaszthatatlan a kontinens demokratizálódási folyamatától, amelynek során Európa addig kisebbségben levő republikáni látványosan megszorodtak, és egy sor korábbi monarchia (német, osztrák–magyar) utódállama köztársasággá alakult. A korszak kedvezett az új köztársasági hullámnak. Ugyanakkor ezek a kezdeményezések sokszor régi sérelmek és regionális különállások emlékét vitték tovább: a ruszin hegyvidék különlegesen rossz közellátási viszonyai, a jászok redempció (a jászok saját jobbágyfelszabadítása a 18. században) vagy a Szepesség középkori területi különállásának, illetve a székelység rendi

²⁵ Erről lásd Göncz László és Lukács B. György tanulmányait kötetünk 309. és 339. oldalán.

²⁶ Erről lásd Sztancs Gábor tanulmányát kötetünk 189. oldalán.

²⁷ Erről lásd Révész Tamás tanulmányát kötetünk 263. oldalán.

autonómiájának az emléke bizonyíthatóan felbukkant az adott kezdeményezések életre hívásában. Tehát a kérészállamok egy részénél felmutatható valamiféle történetiség, még ha nem is egy szuverenista hagyomány formájában: nagyon sokszor középkori eredetű, rendies gyökerekre támaszkodik ez a kezdeményezés (Szepesség, székelyek, jászkun öntudat), amely láthatóan új lendületet kap a háború végének önrendelkezést hangsúlyozó eszméitől.

Másfajta kategorizálást, illetve a meglévők kombinációját jelentheti, ha az ideológiai célokra (baloldali, jobboldali, tekintélyuralmi, demokratikus) tekintünk, illetve azt vizsgáljuk, hogy az aktivistáknak mik voltak a magyar állammal kapcsolatos szándékaik. Ilyen alapon megkülönböztethetünk a maradék magyar állam központja felé, illetve onnan kifelé gravitáló államkezdeményeket: míg a Székely, a Kalotaszegi, a Bánsági²⁸ és a Szepesi Köztársaság „befelé gravitáló” államalakulat volt, és céljául a magyar államegység megtartását tűzte ki, addig a Hucul Köztársaság, Fiume vagy a Hiénc Köztársaság²⁹ határozottan kifelé igyekezett ebből az állami keretből. Ezen kategóriák együttes használatával izgalmas, többmezős rendszert hozhatunk létre, olyan kategóriákkal, mint hogy „kifelé gravitáló – autoriter – kívülről vezényelt – leverték” (Carnarói Olasz Kormányzóság) vagy „befelé gravitáló – demokratikus-regionalista – terv maradt” (Kalotaszegi Köztársaság). De olyan elképzelésekről is lehet tudni, amelyek szerint az adott államalakulat vagy autonóm terület egyfajta bázisként szolgált volna a későbbi revízióhoz (Lajtabánság)³⁰ vagy Magyarország demokratizálásához (Jászi Oszkár „pécsi terve”),³¹ mint ahogy a Szlovák Tanácsköztársaság a világforradalmat terjesztette tovább Közép-Európában – vagy három héten át.

Voltak olyan kezdeményezések, amelyek ideológiailag úgyszólván meghatározhatatlanok: ilyen volt például a Mura/Vendvidéki Köztársaság. Vezetője, Tkálec Vilmos (1894–1950) direktóriumi tag volt a Tanácsköztársaság idején; valószínűleg egyéni okokból kiáltotta ki államát (felelősségre akarták vonni egy csempészési ügyben), amely Ausztriától és a délszláv királyságtól kért segítséget. A vörös csapatok azonban hamar leverték a kezdeményezést, Tkálec pedig elmenekült. 1920-ban Magyarországra települt, ahol nevét Tarcsayra magyarosította, majd tanítói pályája mellett sikeres magyarnóta-szerzői karriert futott be, többek között neki köszönhetjük a *Vásárhelyi híres promenádon* halhatatlan sorait.³²

A fentebb említett kategóriákat a következő táblázatban foglaltuk össze:

²⁸ Erről lásd Marchut Réka, Borsi-Kálmán Béla és Molnár Csongor tanulmányait kötetünk 35., 55. és 87. oldalán.

²⁹ Erről lásd Tóth Imre tanulmányát kötetünk 247. oldalán.

³⁰ Erről lásd Révész Tamás tanulmányát kötetünk 263. oldalán.

³¹ Erről lásd Hornyák Árpád tanulmányát kötetünk 353. oldalán.

³² Göncz László: Impériumváltás a Mura mentén. *Hitel*, (2020), 6. 31–46. Különösen: 43. 18. láb.

2. táblázat: A kérészállamok tipológiája

Elnevezés	Kezde- ményezők	Megva- lósulás	Ideológia	Előzmény	Integratív/ dezinteg- ratív	Vége
Bánsági (vagy Bá- náti) Köztársaság	helyiek	?	wilsonista, demokrata, regionalista	különleges te- rületi státusz	integratív	megszűnt (román és szerb megszállás, majd a terület felosztása)
Hiénc Köztársaság/ Heinzenland Köz- társaság	külső aktivisták	igen	szociál- demokrata	–	dezinteg- ratív	leverték
Szepesi Köztársaság	helyiek	nem	regionalista	különleges te- rületi státusz	integratív	–
Kelet-Szlovák (Szlovják) Népköz- társaság	helyiek	igen	regionalista	felekezeti, nyelvi külön- állás a nyugati szlovákságtól	integratív	megszűnt (csehszlovák megszállás)
Kun Köztársaság	helyiek	nem	jobboldali	redempciós mozgalom	integratív	–
Hucul Köztársaság	helyiek	igen	regionalista/ Ukrajna-párti	közellátás, sérelmek	dezinteg- ratív	leverték (csehszlovák és román meg- szállás)
Kalotaszegi Köztár- saság	helyiek	nem	regionalista, demokrata	–	integratív	– (román meg- szállás)
Székely Köztársaság	helyiek	nem	regionalista, demokrata	rendi külön- állás, székely székek	integratív	–
Mura Köztársaság/ Vendvidéki Köztár- saság	helyiek	igen	?	–	dezinteg- ratív	leverték (majd délszláv meg- szállás)
Szlovák Tanácsköz- társaság	külső aktivisták	igen	baloldali, kommunista	–	?	megszűnt (csehszlovák megszállás)
Carnarói Olasz Kormányzóság	külső aktivisták	igen	meg-hatá- rozhatatlan (szélsőbal + szélsőjobb)	corpus sepa- ratum	dezinteg- ratív	leverték (olasz megszállás)
Baranya-Bajai Szerb–Magyar Köztársaság/Bara- nyai Szerb–Magyar Köztársaság	külső aktivisták	igen	baloldali, demokrata	–	dezinteg- ratív	megszűnt (ma- gyar bevonulás)
Lajtabánság	külső aktivisták	igen	legitimista, jobboldali	–	integratív	megszűnt

Forrás: a szerző szerkesztése

A Székely, a Kalotaszegi vagy a Kun Köztársaság esete arra példa, hogy néhány, helyben jól beágyazott értelmiségi vagy notabilitás saját idealista (vagy éppen-séggel nagyon is politikus) meggyőződésétől vezetve, a wilsonizmus korszellemét megérezve akart valahogy kibújni a régiójára nehezedő nemzetállami logikák alól. Számukra a világháború vége egyúttal az identitások kivirágzását is hozta – mintha ez szédítette volna meg Kós Károlyt, az ekkor még polgári radikális Paál Árpádot vagy a Kun Köztársaság markánsan jobboldali életre hívóit.³³ Az önállóság ugyanakkor egyfajta kényszermegoldásként is felmerülhetett, amely révén az „államalapítók” – a szepesi német, a székely vagy a bánsági aktivisták – megkíséreltek megőrizni valamilyen mértékű közösséget Magyarországgal, vagy legalább elkerülni, hogy régiójukat erőszakkal egy másik, rivális nemzetállam-építésbe tagolják be.

Prónay Pál Lajtabánsága esetén abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy nemcsak szórványos visszaemlékezésekre és levéltári iratokra hagyatkozhatunk, hanem ismerjük az államkezdemény egyes jogi szövegeit is, amelyeket jobbára Lévay Ferenc szegedi ügyvéd, tartalékos hadnagy szerkesztett. Prónay Pál fővezér emlékirataiban a „bennszülettek részvétlenségére” panaszkodott, és arra, hogy a báni pozícióra kiszemelt arisztokraták (herceg Esterházy Pál, gróf Sigray Antal és mások) különböző okokból nemet mondtak a felkérésre.³⁴ Miközben az 1921. október 4-én kikiáltott államalakulat előkészítői elég egyértelműen a „kommunista” osztrák megszállás elkerülését jelölték meg célként, egyúttal jogi alapszövegükben viszonylag nagylelkű nemzetiségpolitikai állításokat tettek: „Az állam nyelve magyar. A törvények és államrendeletek magyar, német és horvát nyelven jelennek meg. Anyanyelvét úgy a hivatalos, mint a magánéletben minden állampolgár szabadon használhatja.”³⁵ (Igaz, a hivatalos lap első száma szégyenkezve jelezte, hogy a kiadvány német és horvát változata nyomdai nehézségek miatt csak később jelenik majd meg.) Rendelkeztek a címerről és az állam fontosabb szerveiről is. Az új állam nevét Bárdoss Béla szegedi ügyvéd találta ki, amiképpen a közjogi berendezkedés többi hozzávalóját is, mégpedig a felsőöri kocsmában – ahogy azt büszkén mesélte 15 évvel később a *Magyarság* újságírójának.³⁶ Prónay emlékiratainak kiadatlan változatában hosszas fejtegetésekbe bonyolódott az ideológiai alapról, majd kibökte: „A kormányzótanács monarchistikus alapon áll” – ami jelezte a korszak kérészállamai

³³ A Kun Köztársaságról lásd kötetünkben Végső István tanulmányát, illetve: Végső István: A Kun Köztársaság nyomában: üldözés, letartóztatás, antiszemitizmus, gyilkosság (Kiskunhalas, 1918–1920). In Jámbor Orsolya Ilona – Tarján G. Gábor (szerk.): *Csoportosulás, lázadás, a társadalom terrorizálása. Rendészettörténeti Tanulmányok 2.* Budapest, Rendőrség Tudományos Tanácsa, 2019. 96–105.; Romsics Ignác: Az „őszirózsás” forradalom a Duna–Tisza közén. *Forrás*, (1978), 10. 64–65.

³⁴ Pamlényi Ervin – Szabó Ágnes (szerk.): *Prónay Pál: A határban a halál kaszája*. Budapest, Kossuth, 1963. 273.

³⁵ Jegyzőkönyv. *Lajtabánság Hivatalos Lapja*, 1921. október 30. 3.

³⁶ Török Sándor: Bárdoss Béla öreg harcos Szegedről. *Magyarság*, 1936. március 22. 9.

között viszonylag ritka királypárti elkötelezettséget.³⁷ Ebben semmi meglepő nincs: a felkelőcsapatok parancsnokai zömmel legitimisták voltak, és Prónay attól tartott, hogy ha nem siet az állam kikiáltásával, az ekkor épp szintén legitimista Friedrich István köre megelőzi. Prónay minden pozícióra saját katonatiszttársait emelte, és még az akcióval alapvetően rokonszenvező beszámolók is említenek személyes feltékenységből eredő kivégzéseket, rablásokat és botozást a felkelők között és a lakossággal szemben is.³⁸ Ezek nyomán egy sajátos katonaállam körvonalai bontakoznak ki, amely működésében sokban emlékeztet a német *Freikorps*ok baltikumi tevékenységére vagy a fiumei *Arditiki*kre.³⁹ Talán azt is érdemes lenne megvizsgálni, hogy milyen emléket hagytak maguk után az egyes államalakulatok, örökségüket hogyan használta – vagy felejtette el – az utókor. Például a Lajtabánság az utóbbi évtizedekben a sikeres ellenállás – nemritkán mitizált – példájaként került vissza a magyar történeti tudatba, azt szemléltetve, hogy a világháborús összeomlás ellenére eredményesebb is lehetett volna a fegyveres honvédelem.⁴⁰ A Székely Köztársaság terve (az 1918 végén létrejött Székely Nemzeti Tanáccsal együtt) pedig a székelyföldi autonómiatörekvések kapcsán merült fel újra az ezredforduló után – mint aktuális identitáspolitikai célkitűzéseket legitimáló történelmi előkép.⁴¹

Ha végigtekintünk a kérészállamok vezetőin, általában olyan, a helyi elitbe integrálódott, de abban nem központi szerepet játszó figurákat látunk, akik az 1918–1919-es zavaros állapotokat kihasználva léptek előre a sorban – miközben egyébként lehettek nemes, honmentő indítékaik is. Vannak közöttük olyanok is, akik szerepüket később megpróbálták bagatellizálni. Róth Ottó temesvári ügyvéd, munkásvezér húsz évvel később így emlékezett: „Október 31-én a városháza erkélyéről kihirdettem a köztársaságot. Ebből a kihirdetett köztársaságból a köztudat azután »Bánati Köztársaság«-ot csinált, holott erről nem volt szó.”⁴² Ezek a perifériákon létrejött, átmeneti államkezdemények egyszerre voltak bizonyítékai a központi államhatalom meggyengülésének, a wilsonizmus messianisztikus eszmeként való fel fogásának és a regionális identitások hirtelen (újra)felbukkanásának. Az anekdotikus részekén túl azokra a mozzanatokra érdemes figyelni bennük, amelyek a jövő felé mutatnak: az autonómiák követelését, a menetelést a szuverenitás irányába, esetenként az erőszak kultuszát és a sokszor képlékeny – vagy egyenesen szétartó – nem-

³⁷ Fogarassy László: Prónay Pál emlékezései az 1921. évi nyugatmagyarországi eseményekről. Második rész. *Soproni Szemle*, (1986), 2. 134.

³⁸ Missuray-Krug Lajos: *A nyugatmagyarországi felkelés*. Sopron, Röttig-Romwalter Nyomda Bérlei Kiadása, 1938. 240., 245. Vö.: Fogarassy László: A Prónay-Ranzenberger-pör. *Soproni Szemle*, (1978), 1. 23–40.

³⁹ Előbbiekre lásd: Vejas Gabriel Liulevicius: *War Land on the Eastern Front: Culture, National Identity, and German Occupation in World War I*. Cambridge, Cambridge University Press, 2005. 227–246.

⁴⁰ Botlik József: *Nyugat-Magyarország sorsa 1918–1921*. Vasszilvágy, Magyar Nyugat, 2008.

⁴¹ Vö.: Zahorán Csaba: Reciklált történelem. A múlt instrumentalizálása a jelenlegi magyar és román nemzetépítésben. *Aetas*, 34. (2019), 1. 18–37.

⁴² Korda István: Huszáves a „Bánati Köztársaság”. *Brassói Lapok*, 1938. december. 25. 7.

zeti identitásokat. Az idea tartósságát mi sem bizonyítja jobban, mint hogy helyi szinten némely kérészállami gondolat – akár regionalizmus vagy etnikai autonómia formájában – 1989 után ismét felbukkant a közép- és kelet-európai térségben.

Felhasznált irodalom

- Aslan, Emil Souleimanov: Terminology. In Tomáš Hoch – Vincenc Kopeček (szerk.): *De Facto States in Eurasia*. London, Routledge, 2019. 11–15. London, Routledge, 2019
- Balogh Gábor: Sosemvolt államok a Kárpát-medencében. *Nagy Magyarország*, (2009), 2. 38–39.
- Botlik József: *Nyugat-Magyarország sorsa 1918–1921*. Vasszilvagy, Magyar Nyugat, 2008.
- Cahill, Liam: *The Forgotten Revolution. The Limerick Soviet 1919*. Cork, Orla Kelly Publishing, 2019.
- Caspersen, Nina: *Unrecognized States. The Struggle for Sovereignty in the Modern International System*. Cambridge–Malden, Wiley, 2012.
- Christopher, Anthony John: State Failure in the Twentieth Century. *Geographica Slovenica*, 34. (2001), 1. 49–63.
- Fogarassy László: A Prónay-Ranzenberger-pör. *Soproni Szemle*, (1978), 1. 23–40.
- Fogarassy László: Prónay Pál emlékezései az 1921. évi nyugatmagyarországi eseményekről. Második rész. *Soproni Szemle*, (1986), 2. 118–138.
- Göncz László: Impériumváltás a Mura mentén. *Hitel*, (2020), 6. 31–46.
- Hoch, Tomáš: De Facto Statehood: Overview of the Research. In Tomáš Hoch – Vincenc Kopeček (szerk.): *De Facto States in Eurasia*. London, Routledge, 2019. 16–26. Online: <https://doi.org/10.4324/9780429244049>
- Ilić, Angela – Florian Kühner-Wielach – Irena Samide – Tanja Žigon (szerk.): *Blick ins Ungewisse. Visionen und Utopien im Donau-Karpaten-Raum. 1917 und danach*. Regensburg, Verlag Friedrich Pustet, 2019.
- Jackson, Robert H.: *Quasi-States: Sovereignty, International Relations and the Third World*. Cambridge, Cambridge University Press, 1990.
- Kolossov, Vladimir – John O’Loughlin: Pseudo-States as Harbingers of a New Geopolitics: The Example of the Trans-Dniester Moldovan Republic. In David Newman (szerk.): *Boundaries, Territory and Post-modernity*. London, Routledge, 1999. 151–176. Online: <https://doi.org/10.1080/14650049808407612>
- Liulevicius, Vejas Gabriel: *War Land on the Eastern Front: Culture, National Identity, and German Occupation in World War I*. Cambridge, Cambridge University Press, 2005. 227–246.
- Lynch, Dov: *Engaging Eurasia’s Separatist States. Unresolved Conflicts and De Facto States*. Washington, United States Institute of Peace, 2004.
- Magocsi, Paul Robert: The Ukrainian Question between Poland and Czechoslovakia: The Lemko Rusyn Republic (1918–1920) and Political Thought in Western Rus’-Ukraine. *Nationalities Papers*, 21. (1993), 2. 95–105.
- Magyarország feldarabolja önmagát. *Pangea*, 2014. június 4. Online: https://pangea.blog.hu/2014/06/04/magyarorszag_feldarabolja_onmagat
- Mihályi Péter: Miként lett „bukott állam” Magyarország és ki volt a felelős érte? *Köz-Gazdaság online*, (2019), 1. 297–302. Online: http://old.unicorvinus.hu/fileadmin/user_upload/hu/kozgazdasagtudomanyi_kar/files/Koz_gazdasag/XIV._evfolyam_1.szam_2019._marcius/HU_Mihalyi_Koz_Gazdasag_2019_honlapra.pdf

- Miskolczy Ambrus: *Román nemzetgyűlés Gyulafehérvárott – 1918. december 1.* Budapest, Magyar Szemle, 2019.
- Missuray-Krug Lajos: *A nyugatmagyarországi felkelés.* Sopron, Röttig-Romwalter Nyomda Bérlei Kiadása, 1938.
- Mitchell, Allan: *Revolution in Bavaria, 1918–1919. The Eisner Regime and the Soviet Republic.* Princeton, Princeton University Press, 1965.
- Pámlényi Ervin – Szabó Ágnes (szerk.): *Prónay Pál: A határban a halál kaszál.* Budapest, Kossuth, 1963. *Rada of the Belarusian Democratic Republic.* Online: www.radabnr.org/english/
- Romsics Ignác: Az „őszirózsás” forradalom a Duna–Tisza közén. *Forrás*, (1978), 10. 64–65.
- Snyder, Timothy: *A vörös herceg. Egy Habsburg főherceg titkos életei.* Budapest, Park, 2015.
- Szász Zoltán (szerk.): *Erdély története III. 1830-tól napjainkig.* Budapest, Akadémiai, 1986.
- Végső István: A Kun Köztársaság nyomában: üldözés, letartóztatás, antiszemitizmus, gyilkosság (Kiskunhalas, 1918–1920). In Jámbor Orsolya Ilona – Tarján G. Gábor (szerk.): *Csoportosulás, lázadás, a társadalom terrorizálása. Rendészettörténeti Tanulmányok 2.* Budapest, Rendőrség Tudományos Tanácsa, 2019. 96–105.
- Vorano, Tullio: Die „Republik von Labin” von 1921. Utopie einer Arbeiterbewegung. In Angela Ilić – Florian Kühner-Wielach – Irena Samide – Tanja Žigon (szerk.): *Blick ins Ungeheure. Visionen und Utopien im Donau-Karpaten-Raum. 1917 und danach.* Regensburg, Verlag Friedrich Pustet, 2019. 51–72.
- Wolff, Larry: *Woodrow Wilson and the Reimagining of Eastern Europe.* Stanford, Stanford University Press, 2020.
- Zahorán Csaba: Reciklált történelem. A múlt instrumentalizálása a jelenlegi magyar és román nemzetépítésben. *Aetas*, 34. (2019), 1. 18–37.

Hírlapok

- Jegyzőkönyv. *Lajtabánság Hivatalos Lapja*, 1921. október 30.
- Török Sándor: Bárdoss Béla öreg harcos Szegedről. *Magyarság*, 1936. március 22.

Ephemeral States – Approaches to a Notion

The study proposes a possible way to interpret short-lived states created between 1918 and 1921 on the territory of the former Kingdom of Hungary (but not only there) in the international context. In the literature of international relations, the definition of such states is rather complex. Instead of microstates, quasi-states, de facto states, the paper adopts Paul R. Magocsi's concept of ephemeral states. The thirteen formations identified here came to life between the end of October 1918 and October 1921. There were many differences among them: some lasted only a few days, others more than a year; some were limited to a single village, while others covered whole regions. (There were even some that existed only in the imagination of their inventors.) The present study attempts to establish a typology of initiators, ideology, political intentions, territoriality as well as of initiatives. These typologies may provide a framework for interpreting the ephemeral states of the period studied here.